

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจิตร ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" จากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัย นำมาเรียบเรียงไว้ตามลำดับดังนี้

1. ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา
2. วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา
3. ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา
4. ความหมายของคุณภาพชีวิต
5. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต
 - 5.1 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางกาย
 - 5.2 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางจิตใจ
 - 5.3 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิยม
 - 5.4 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิยม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.1.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา
 - 6.1.2 งานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจิตร
 - 6.1.3 งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นเทคนิควิจัยทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความพยายามพัฒนาเทคนิคและปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับปัญหาการวิจัยใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตามกาลเวลา สำหรับความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เบอร์นาร์ค เบอเรลสัน (Bernard Berelson 1952 : 18) กล่าวว่า "การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง เทคนิคการวิจัย สำหรับพรรณาสาระหรือแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของสื่อสารมวลชนที่มีความเป็นปรนัย มีความเป็นระบบและสามารถวัดปริมาณเป็นตัวเลขได้" ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของคอรวิน ที คาร์ทไรท์ (Dorwin P. Cartwright 1953 : 242) ที่กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาและการลงรหัส (Content analysis and coding) เป็นวิธีวิจัยสำหรับพรรณาน่าเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีความเป็นปรนัยเป็นระบบ และสามารถวัดปริมาณเป็นตัวเลขได้

กัมเบิลยู อี คลาสัน (W. E. Clason 1973 : 114) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาเพิ่มเติมว่า นอกจากจะใช้สำหรับการพรรณาน่าเนื้อหาอย่างเป็นปรนัย เป็นระบบ และแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้แล้ว ยังใช้พรรณาน่าเนื้อหาที่ปรากฏอย่างซัดเจนด้วย

อุทุมพร จามรมาน (2526 : 3) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า "เป็นเทคนิคในการวิจัยที่ใช้บรรยายเนื้อหาที่สื่อความหมายกันได้อย่างมีระบบ มีความเป็นตัวเลขได้ และมีความเป็นปรนัย"

บุญเรือง เนียมหอม (2529 : 32) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้พอสรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นการวิจัยชนิดหนึ่งที่ศึกษาข้อมูลจากข่าวสารหรือเอกสาร เพื่อวัดความรู้ ข้อคิดเห็น หรือข้อมูลข่าวสารที่องค์การศึกษานั้น ๆ ว่ามีแนวโน้มไปทางใด มีปริมาณมากน้อยเพียงใด วิธีวัดต้องสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์ตามเนื้อหาที่องค์การวัดหรือศึกษา นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจค่อนจากนั้นนำเกณฑ์มาให้คำจำกัดความที่ชัดเจน ขึ้นต่อไปอ่านพิจารณาข่าวสารหรือเอกสารที่องค์การวิเคราะห์ว่ามีข้อความใดบ้าง มีลักษณะเนื้อหาตรงกับเกณฑ์ที่กำหนด แสดงความถี่ที่เนื้อหาของนั้น ๆ ปรากฏลงในตารางวิเคราะห์ และเพื่อชั่งน้ำหนักความคลาดเคลื่อน ให้ผู้อื่นใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ วิเคราะห์ข่าวสาร หรือเอกสารในตนเองด้วย เพื่อตรวจดูว่าตรงกันหรือไม่ ขึ้นตอนสุดท้ายอาจแสดง

จำนวนร้อยละความถี่ของ เนื้อหาที่ปรากฏในข่าวสารหรือเอกสารนั้น ๆ

การวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากจะใช้กับงานวิจัยทางด้านสื่อสารมวลชนแล้วยังสามารถนำเทคนิควิธีมาใช้กับงานวิจัยทางการศึกษาได้ด้วย เช่นการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนของนักเรียน ตลอดจนการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียน วัสดุอุปกรณ์การเรียน การสอน และเอกสารอื่น ๆ เป็นต้น (Max D. Engelhart 1972 : 140-145)

จากความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาดังกล่าวมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่าการวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึงเทคนิควิธีวิจัยวิธีหนึ่ง ใช้สำหรับวินิจฉัยแยกแยะ แจกแจงสาระหรือแนวคิดที่ปรากฏในเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารว่ามีแนวโน้มไปทางใด โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เป็นเครื่องมือในการวิจัย มีระเบียบวิธีพรรณนาเนื้อหาที่ปรากฏชัดเจน มีความเป็นปรนัย เป็นระบบ และแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้

อย่างไรก็ตาม ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้วิจัยได้ประมวลมา สรุปไว้นี้สอดคล้องกับแนวคิดของโฮล ฮาร์ โฮลสตี (Ole R. Holsti 1969: 3-14) ที่กล่าวว่า การวิจัยเชิงวิเคราะห์เนื้อหามุ่งองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความเป็นปรนัย ความเป็นระบบ การแสดงปริมาณตัวเลขได้ และความชัดเจน ดังมีรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบพอสรุปได้ความล้าคับดังนี้

1. ความเป็นปรนัย หมายถึง ความกระชับรัดกุม มีขอบเขตที่แน่นอนของเกณฑ์การวิเคราะห์ ผู้วิจัยแต่ละคนสามารถวิเคราะห์เนื้อหาประเภทเดียวกันได้โดยใช้ค่าจำกัดความของเกณฑ์การวิเคราะห์นั้น ๆ ซึ่งผลที่ได้รับจะออกมาเหมือนกัน
2. ความเป็นระบบ หมายถึง การนำเกณฑ์การวิเคราะห์ที่สร้างขึ้นโดยมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหรือครอบคลุมปัญหาการวิจัย มาใช้วิเคราะห์เนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารทั้งหมดโดยไม่เลือกจุดใดจุดหนึ่งซึ่งแสดงถึงความมีอคติ
3. การแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้ หมายถึง การเสนอผลการวิเคราะห์เป็นตัวเลข อาจจะใช้ค่าสถิติของการกระจายความถี่ อัตราความถี่ อัตราส่วน ร้อยละ หรืออื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน โดยอาศัยภาษาทางคณิตศาสตร์
4. ความชัดเจน หมายถึง การลงรหัสในการวางวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีเนื้อหา นั้น ๆ ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ตรงกับเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์เนื้อหาได้แก่ หน่วยในการวิเคราะห์ หน่วยในการวิเคราะห์นี้จะเป็นตัวกำหนดปริมาณ เนื้อหาว่า เนื้อหามีปริมาณเพียงใดจึงจะนับเป็น 1 หน่วย สำหรับ

การลงรหัส แสดงให้เห็นการปรากฏในแต่ละครั้ง หน่วยในการวิเคราะห์ที่สำคัญมี 5 หน่วยคือคำ (words) สาระหรือแนวคิด (themes) ตัวละคร (characters) รายการ (items) และการวัดเนื้อที่และวัดเวลา (space-and-time measures) การวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา เรื่องหนึ่งอาจใช้หน่วยในการวิเคราะห์หลาย ๆ หน่วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างหน่วยในการวิเคราะห์กับลักษณะปัญหาของการวิจัยนั้น ๆ

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2523 : 133-134) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาหลังจากที่ได้ทำความเข้าใจกับปัญหาการวิจัยที่จะศึกษาแล้ว พอสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารที่ต้องการวิเคราะห์อย่างละเอียด
2. กำหนดเนื้อหาของเกณฑ์การวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องที่ต้องการวิจัย
3. กำหนดค่าจำกัดความคลอจจนขอบเขตที่ชัดเจนของเกณฑ์การวิเคราะห์
4. กำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์
5. วิเคราะห์เนื้อหา โดยการเปรียบเทียบเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารที่ต้องการวิเคราะห์ ให้ตรงกับเนื้อหาของเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ และลงรหัสเป็นรอยคะแนนแสดงความถี่ที่ปรากฏ เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดแล้ว สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยค่าสถิติตามที่ต้องการสื่อความหมาย

ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

1. ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของเนื้อหาสาระในข่าวสารหรือเอกสารต่าง ๆ ทุกสาขาวิชา เช่น ศึกษาเนื้อหาจริยธรรมในหนังสือพิมพ์รายวัน ศึกษาเนื้อหาความเป็นพลเมืองคิโนวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เป็นต้น
2. ใช้ในการศึกษาพัฒนาการของรายวิชาต่าง ๆ ช่วยให้เห็นลักษณะและขอบเขตของเนื้อหาในแง่มุมต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา นำผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปใช้ปรับปรุงเนื้อหาวิชาตลอดจนวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
3. ใช้ศึกษาประวัติ แนวความคิด หรือทัศนคติของบุคคลผู้มีชื่อเสียงในอดีตแก่สันชีวติกลง โดยไม่มีใครทราบประวัติที่แท้จริง เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของสุนทรภู่ เพื่ออนุมานประวัติชีวิต และการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในผลงานการประพันธ์ของสุนทรภู่ เป็นต้น

4. ใช้ศึกษาแนวความคิด หรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อ เรื่องใด เรื่องหนึ่งซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถใช้การสัมภาษณ์ หรือการส่งแบบสอบถามได้ อาจจะมีข้อจำกัดเรื่อง เวลา สถานที่ ความไม่สะดวกหรือความจำเป็นอื่น ๆ ซึ่งทำให้งานวิจัยไม่ละเอียดลึกซึ้งตามที่ต้องการ เป็นต้น ผู้วิจัยสามารถศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่ต้องการศึกษาได้ ตัวอย่างเช่น ต้องการศึกษาศึกษาทัศนคติของประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกาที่มีต่อสหภาพโซเวียตอาจศึกษาจากการวิเคราะห์ เนื้อหานโยบาย และสุนทรพจน์ ตลอดจนข่าวการให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาว่ามีทัศนคติทั้งในแง่ลบและบวกต่อสหภาพโซเวียตอย่างไรและเพียงใด เป็นต้น

ความหมายของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นสิ่งที่กล่าวถึงกันมากทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่ความหมายที่แท้จริงของคุณภาพชีวิตยังไม่เป็นที่แน่นอนตายตัว อย่างไรก็ตามก็มิได้กล่าวถึงความหมายของคุณภาพชีวิตที่น่าสนใจไว้ดังนี้

พริยา สายหู (2516 : 11) กล่าวว่า "ชีวิตที่มีคุณภาพคือชีวิตที่หาประโยชน์ให้ผู้อื่นในสังคม ครอบครัวต้องเป็นแห่งแรกที่สร้างคุณภาพชีวิต คนรวยไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพชีวิตก็เสมอไป ในทางตรงข้ามคนที่ไม่ยากจนเกินไปก็ไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพชีวิตหรืออาจมีคุณภาพชีวิตได้"

ลลิตา รัตติกกร (2526 : 13) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า "คุณภาพชีวิต หมายถึง ความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และจะต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีครอบครัวและสังคมที่ดี เพื่อฝึกอบรมตนเอง ช่วยตนเอง และมีส่วนร่วมในภารกิจของสังคม"

ทวีรัตน์ ชนาคม (2526 : 18) ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า "คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่มีสุขภาพ ใ้แก่ความรู้สึกสบาย คิดเป็น และประพฤดิชอบ"

ชัยวัฒน์ บัญพงษ์, จารุณี นะวิโรจน์ และสุรีย์ กาญจนวงศ์ (2521 : 138) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า

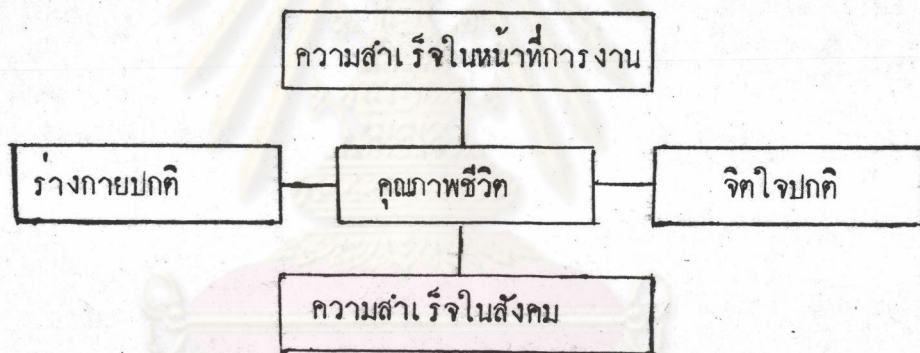
ชีวิตที่มีคุณภาพ หมายถึง ชีวิตที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทางร่างกายและจิตใจ มีความเพียบพร้อมและสามารถที่จะดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และค่านิยมของสังคมสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ข้างหน้าได้อย่างถูกต้อง และสามารถดำเนินวิธีการที่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนประสงค์ ภายใต้อำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่

เจดีย์ว บุรภัคดี (2523 : 27) กล่าวถึงความหมายของคุณภาพชีวิตไว้พอสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตหมายถึงการมีของกิน ของใช้ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีไม่ขาดแคลน ไม่เดือดร้อนและได้รับบริการต่าง ๆ ในระดับดี

นิพนธ์ คันทเสวี (2523 : 89) ได้ให้นิยามคุณภาพชีวิตไว้ว่า "คุณภาพชีวิตคือระดับสภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ ตามองค์ประกอบของชีวิต อันได้แก่ ทางกาย ร่างกาย อารมณ์ สังคม ความคิด และจิตใจ"

อุ้นทว นพคุณ (2526 : 10) กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตที่มีความสามารถในการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

อวย เกตุสิงห์ (2526 : 1) กล่าวไว้สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีร่างกาย มีจิตใจปกติ มีความสำเร็จในหน้าที่การงาน และมีความสำเร็จในสังคมตามรูปแบบที่แสดงไว้



นอกจากความหมายของคุณภาพชีวิต ตามที่นักวิชาการในประเทศได้กล่าวไว้แล้วนั้นยังมีความหมายของคุณภาพชีวิตตามที่คณะของนักวิชาการต่างประเทศดังนี้

ยูเนสโก (UNESCO 1974 : 89) ได้สรุปความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจ (มีความสุข มีความพอใจ) ต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของบุคคล "

ตามความคิดของ ชารัน เอ วิลเลส (Sharon A. Wallace 1974 : 6) คุณภาพชีวิต หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ที่ให้ความพึงพอใจ (Satisfy) แก่บุคคลทางกาย (Physical) และจิตใจ (Psychologically) ในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง

อาร์ ซี ชาร์มา (R. C. Sharma 1975 : 109) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า เป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนมาก เพราะเป็นเรื่องของความพึงพอใจ อันเกิดจากการได้

รับตอบสนอง ความต้องการ ทางด้านจิตใจและสังคม ทั้งในระดับจุลภาพและมหภาค ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของสังคมในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคลในสังคมด้วย ความหมายของคุณภาพชีวิตตามแนวความคิดนี้สอดคล้องกับความคิดที่ว่า "การบรรจบกันพอดี ระหว่างความต้องการกับโอกาส ที่ได้รับตามความคาดหวังของแต่ละบุคคล คือคุณภาพชีวิต" ของลิเออร์ ลอนนาร์ และแอนเดอร์สัน ลาร์ (Lier Lennarts and Anderson Lar 1975 : 64-65)

จากความหมายของคุณภาพชีวิตดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่าโดยส่วนรวมแล้ว นักวิชาการไทยมีความเห็นว่า ลักษณะสภาพการดำรงชีวิตที่ดีในค่านต่าง ๆ เป็นคุณภาพชีวิต ในขณะที่นักวิชาการต่างประเทศมีความเห็นว่า สภาพความต้องการของชีวิตในค่านต่าง ๆ ได้รับการตอบสนองอย่างพึงพอใจ เป็นคุณภาพชีวิต ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วความเห็นทั้งสองแนวนี้ มีความสอดคล้องกัน เพราะสภาพความต้องการของชีวิตในค่านต่าง ๆ จะได้รับการตอบสนองอย่างน่าพึงพอใจ เมื่อบุคคลมีลักษณะสภาพการดำรงชีวิตที่ดีในค่านต่าง ๆ ทั้งนี้อาจสรุปความหมายของคุณภาพชีวิตเพื่อใช้วิจัยครั้งนี้ว่า คุณภาพชีวิตหมายถึง ชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม ความหมายของคุณภาพชีวิตดังกล่าวจะมีความชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้นำรายละเอียดมา เรียบเรียงไว้ในลำดับต่อไป

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

ชีวิตที่มีคุณภาพเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน การที่คนจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ของคุณภาพชีวิตซึ่งในงานวิจัยนี้ได้แก่ องค์ประกอบทั้งหลายที่ทำให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตพบว่า แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ส่วนใหญ่กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตรวม ๆ และมีรายละเอียดแตกต่างกันไป

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต อาจเป็นสาระที่แสดงให้เห็นองค์ประกอบที่ทำให้ชีวิต "อยู่ได้" และ "อยู่ดี" ดังที่ เย็นใจ เลหาวิช (2520 : 50-52) กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตอาจจำแนกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่จำเป็นระดับพื้นฐาน เป็นส่วนที่ทำให้ชีวิต "อยู่ได้" ในสภาพปกติ ประกอบด้วยสิ่งที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้นคือ ปัจจัย 4 สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ชีวิตและการทำงานที่มั่นคงและปลอดภัย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพตามสิทธิมนุษยชน สามารถใช้สิทธิเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายหรือประเพณีของสังคม

2. ส่วนที่จำเป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากสภาพพอ "อยู่ได้" ให้กลายเป็น "อยู่ดี" ประกอบด้วยปัจจัยประการแรกได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม อื้ออานวยต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต คือสภาพแวดล้อมที่มีมลภาวะน้อยที่สุด ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด มีความสงบ สะอาดและยุติธรรมตลอดจนไม่ขาดแคลนหรือหุ่กันการจนเกินไป ปัจจัยประการต่อมาได้แก่ คุณสมบัตินี้ ส่วนตัวที่เหมาะสมซึ่งทำให้บุคคลสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนได้ คือการมีจุดหมายในชีวิต มีความสามารถในการตัดสินใจ มีพื้นความรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยประการสุดท้ายได้แก่ คุณสมบัตินี้ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้แก่ การมีความมกน้อย ประหยัด รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีระเบียบวินัย และมีจริยะอื่น ๆ ที่โลกยอมรับเป็นต้น

การพิจารณาองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต อาจพิจารณาจากสภาพความต้องการพื้นฐานต่างๆ ของชีวิต ตามที่นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ดังต่อไปนี้

สายสุรี จุติกุล (2523 : 15-18)กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้พอสรุปได้ว่า ความเป็นอยู่ที่ได้คุณภาพของคนนั้นต้องมีองค์ประกอบเกี่ยวกับความต้องการพื้นฐาน 5 ประการ คือ

1. สภาพความต้องการพื้นฐานด้านร่างกาย ได้แก่การได้รับสารอาหารที่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย ได้ออกกำลังกาย มีที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ ได้รับการป้องกันโรคมัยไข้ เจ็บและสามารถหลีกเลี่ยงได้ ตลอดจนได้รับการพยาบาลในกรณีเจ็บป่วยด้วย
2. สภาพความต้องการพื้นฐานด้านสุขภาพจิต ได้แก่การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพจิต ได้รับการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาทางสุขภาพจิต เพื่อจะได้สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้อง
3. สภาพความต้องการพื้นฐานด้านสติปัญญา ได้แก่การได้รับการศึกษาไม่ต่ำกว่าภาคบังคับ สามารถแสดงความคิดเห็นของตนตามกำลังสติปัญญาและความถนัดตลอดจนได้รับการฝึกอบรมให้เห็นคุณค่าของการมีงานทำและการมีอาชีพ เพื่อจะได้เป็นผลิตและผู้บริโภคที่ดี
4. สภาพความต้องการพื้นฐานด้านจริยธรรม ได้แก่การรักความจริง การไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำผิดทำชั่วและไม่หลงผิด
5. สภาพความต้องการพื้นฐานด้านความปลอดภัย เสรีภาพและความเป็นไทย ได้แก่การได้รับความคุ้มครองให้มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีเสรีภาพในการเรียนรู้ ความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจในเรื่องที่เหมาะสมและเป็นไปได้สำหรับวัยของตน และมีความเข้าใจพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รวมทั้งมีความภูมิใจในความเป็นไทย

ภานุรัตน์ รัตยาภาส (2523 : 46) กล่าวว่า "องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วย ความต้องการในปัจจัย 4 การได้รับการศึกษาและรู้จักแสวงหาความรู้มีสมรรถภาพในการทำงาน มีอาชีพและหลักทรัพย์ และการมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้สังคม"

นิพนธ์ คันธเสวี(2526 : 93-94) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตจำแนกเป็น ความต้องการด้านต่าง ๆ ของชีวิตอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ พอสรุปได้ดังนี้

1. ด้านร่างกาย สิ่งที่ขบถคุณภาพชีวิตได้แก่การมีปัจจัย 4 สุขภาพอนามัยสิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัวและในการประกอบอาชีพ
2. ด้านอารมณ์ สิ่งที่ขบถคุณภาพชีวิตได้แก่การพักผ่อนหย่อนใจที่มีคุณมีประโยชน์ และความนิยมชมชอบในศิลปะวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวและในชุมชน ความรักและความ เป็นเจ้าของที่มีต่อหมู่คณะ
3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งที่ขบถคุณภาพชีวิตได้แก่ภาวะแวดล้อมที่บริสุทธิ์ สะอาดและเป็นระเบียบ ปราศจากมลภาวะในดิน น้ำ อากาศ และเสียง มีทรัพยากรที่จำเป็นต่อการ ดำรงชีวิต
4. สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สิ่งที่ขบถคุณภาพชีวิตได้แก่โอกาสในการศึกษาและ การประกอบอาชีพที่เท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ ความปลอดภัยในชีวิตร่างกาย และทรัพย์สิน การปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม และค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักธรรมในศาสนา
5. ด้านความคิด สิ่งที่ขบถคุณภาพชีวิตได้แก่ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกชีวิตและชุมชน การศึกษา ความสามารถในการป้องกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตัวเองครอบครัวและชุมชน การมีเป้าหมายในชีวิตที่เหมาะสม
6. ด้านจิตใจ สิ่งที่ขบถคุณภาพชีวิตได้แก่การมีคุณธรรมในส่วนตัวและในสังคม เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต เมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูล และกตัญญูทดแทน เป็นต้น

องค์ประกอบหลักของชีวิตประกอบด้วยร่างกาย และจิตใจ จากแนวความคิดนี้ ชัยวัฒน์ ปัญพงษ์ และประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520 : 189)กล่าวว่า "องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ได้แก่ ปัจจัยที่ตอบสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ"ซึ่งก็สอดคล้องกับสุนทร อมรวิวัฒน์ (2525 : 23-24) ที่กล่าวไว้พอสรุปได้ว่าองค์ประกอบของชีวิตที่มีคุณภาพ ได้แก่ ชีวิตที่มีความสงบ

ทั้งทางร่างกายและจิตใจ พร้อมทั้งได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า ร่างกายที่สงบต้องมีสุขภาพดี คือปราศจากโรค ได้รับประทานอาหารที่ถูกส่วนและเพียงพอ ได้ออกกำลังกายและพักผ่อน ใคอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สวยงาม และมีความสะดวกสบาย ส่วนจิตใจที่สงบนั้นจะต้องมีหลักคุณธรรมเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา มีความรัก มีความศรัทธา มีที่พึ่งและมีความปลอดภัยตลอดเวลาที่อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ ชรรรมชาติ และเทคโนโลยี ดังนั้นชีวิตที่มีคุณภาพ จึงเป็นชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี อยู่อย่างมีหลักการ และบุคคลนั้นสามารถปรับตัวเองได้ แก้ปัญหาได้ มีการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสงบตามอัธยาศัย

นอกจากการพิจารณาองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐานที่ทำให้ชีวิต "อยู่ได้" กับความจำเป็นต่อการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตที่ทำให้ชีวิต "อยู่ดี" และพิจารณาตามความต้องการพื้นฐานของชีวิตแล้ว อาจพิจารณาองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางบ้านอื่น ๆ อีกดังนี้

ยูว็ฉน์ วูฉเมฉ (2522 : 17) กล่าวว่าคุณภาพชีวิตนั้นจะมีลักษณะยืนยันอยู่ได้ ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางบ้าน เศรษฐกิจ ได้แก่การมีเงินมีใช้ตามสภาพแห่งตน
2. องค์ประกอบทางบ้านสังคม ได้แก่การมีคุณธรรม มีการศึกษา และการมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในสังคม
3. องค์ประกอบทางบ้านการเมือง ได้แก่การมีเสถียรภาพทางการเมือง และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยอย่างเต็มที่

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2526 : 2) ได้เสนอแนวความคิดพอสรุปได้ว่า การพิจารณาคูณาภาพชีวิตของมนุษย์ มักเน้นถึงองค์ประกอบ 2 ประการ คือ องค์ประกอบทางบ้านตัวบุคคล ได้แก่การอยู่ดี มีสุข และมีความเจริญงอกงาม ซึ่งหมายถึงการมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย ทำมาหากินเลี้ยงตัวเองได้ สามารถแสวงหาความสุขได้ตามสมควรแก่อัธยาศัย ทั้งนี้โอกาสที่จะพัฒนาความต้องการและความสามารถของคนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ส่วนอีกประการหนึ่งได้แก่องค์ประกอบทางบ้านความสัมพันธ์ และความเป็นประโยชน์ของบุคคลต่อสังคม หมายถึงคุณภาพในการเป็นทรัพยากรที่ใช้อำนวยความสะดวกและเป็นปึกแผ่นและความเจริญก้าวหน้าของสังคม เช่น ความสามารถในการผลิต การประกอบอาชีพที่ส่งผลต่อการพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศ การมีความรู้ความสามารถ และมีคุณสมบัติที่เหมาะสมสอดคล้องกับระบบและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตในทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศ มีดังต่อไปนี้

เอ แคมป์เบล (A. Campbell 1972 : 51) ได้เสนอรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 3 ประการ พอสรุปได้ว่า ประการแรกคือองค์ประกอบทางด้านกายภาพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยทางค่านิยมภาวะ ความหนาแน่นของประชากร และสภาพที่อยู่อาศัย ประการที่ 2 คือองค์ประกอบทางด้านสังคมประกอบด้วยปัจจัยด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ความมั่นคงของครอบครัว ประการสุดท้ายคือองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยา ประกอบด้วยปัจจัยทางความพอใจ ความสำเร็จ ความผิดหวังและความคับข้องใจในชีวิต

วิงโก โลวดอน (Wingo Lowdon 1973 : 3-17) กล่าวไว้พอสรุปได้ว่าคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ประการ คือองค์ประกอบที่เป็นกลไกภายในของจิตใจและร่างกาย ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้สึกอึดอึดใจ และองค์ประกอบที่เป็นกลไกภายนอก อันมีอิทธิพลกำหนดองค์ประกอบภายในนั้น ๆ

อาร์ ซี ชาร์มา (R. C. Sharma 1975 : 109-131) กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้พอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ องค์ประกอบทางด้านกายภาพ โดยพิจารณาทางด้านปริมาณและคุณภาพอันได้แก่ความต้องการอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ส่วนองค์ประกอบประเภทที่ 2 ได้แก่องค์ประกอบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นทางด้านปริมาณและคุณภาพ อันได้แก่การได้รับการศึกษา การมีงานทำ การได้รับบริการทางด้าน การแพทย์และสาธารณสุข มีสภาพแวดล้อมที่ดีในที่ทำงาน มีความปลอดภัยในการคมนาคมขนส่ง มีอิสระเสรีภาพ มีโอกาสพักผ่อนหย่อนใจ มีโอกาสสร้างสรรค์และพัฒนาตนเอง เป็นต้น

เบน เจียห์ ลิว (Ben Chieh Liu 1975 : 1-14) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตพอสรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วน คือองค์ประกอบทางด้านกายภาพ ประกอบด้วยสินค้าและบริการซึ่งวัดและนับได้ มีอิทธิพลก่อให้เกิดความพึงพอใจ อันเนื่องมาจากการสนองความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ของมนุษย์ อีกส่วนหนึ่งคือองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยา อันหมายถึงองค์ประกอบทางด้านจิตใจของมนุษย์ แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตดังกล่าว สอดคล้องกับแนวความคิดของ โยชิอากิ ทากาฮาชิ (Yoshiaki Takahashi 1979 : 2) ที่แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตออกเป็น 2 ลักษณะ คือองค์ประกอบที่เป็นวัตถุวิสัย อันสามารถมองเห็นและวัดปริมาณได้ และองค์ประกอบ

ที่เป็น จิตวิสัย เป็นองค์ประกอบของ เจตคติในเชิงจิตวิทยาซึ่งแสดงถึงความพอใจทางร่างกายและจิตใจ

ยูเนสโก (UNESCO 1981 : 1) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตมีอยู่หลายปัจจัย ได้แก่อาหาร สุขภาพอนามัยและโภชนาการ การศึกษา สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน การมีงานทำ ค่านิยมทางศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และปัจจัยทางจิตวิทยา

จากแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทั้งที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ปัจจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและสภาพแวดล้อมทางกายภาพก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางกายภาพ ปัจจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตและจิตวิทยา ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางจิตใจ ปัจจัยทางการศึกษาและความศรัทธา ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางค่านิยม และในทำนองเดียวกันปัจจัยทางศาสนา ค่านิยม และจริยธรรมย่อมก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางค่านิยมรวมทั้งนี้อาจสรุปสาระของปัจจัยต่าง ๆ จำแนกตามองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน สำหรับใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยอาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตผนวกเข้ากับแนวความคิดเสริมอื่น ๆ ที่ควรพิจารณาเพิ่มเติม ดังนี้

1. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางกายภาพ

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางกายภาพประกอบด้วยปัจจัยทางด้านสุขภาพอนามัยและสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ช่วยให้เกิดความสมบูรณ์ทางกายภาพ ได้แก่ การมีปัจจัย 4 ที่เหมาะสม มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง มีสภาพแวดล้อมที่ปราศจากมลภาวะ และมีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนี้แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางกายภาพทั้งกล่าวแล้ว ยังมีสาระจากมาตรการหรือนโยบายของภาครัฐบาลที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน ซึ่งใช้เป็นแนวทางเพิ่มเติมในการพิจารณาองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางกายภาพนี้ก็คือทิศทางการพัฒนากันสุขภาพกายและจิตใจของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2527 : 6) ที่กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า เยาวชนพึงมีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งทางกายและจิตใจ พึงได้รับสารอาหารที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างการเจริญเติบโตของร่างกาย พึงมีที่พักอาศัยอยู่ในที่ปราศจากมลภาวะที่เป็นอันตราย มีความปลอดภัยเกี่ยวกับชีวิตและทรัพย์สิน รู้จักป้องกันตนเอง และได้รับการดูแลรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย

เมื่อพิจารณาแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตและสาระของทิศทางการพัฒนาเยาวชนดังกล่าวแล้ว สรุปได้ว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางกายภาพ ได้แก่การป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ การรักษาสุขภาพให้แข็งแรง การปรับปรุงสภาพแวดล้อม

ป้องกันภัยอันตรายให้ชีวิตและร่างกายปลอดภัย

2. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิจใจ

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ทางค่านิจใจประกอบด้วยปัจจัยทางค่านุภาพจิต และจิตวิทยาที่ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางค่านิจใจได้แก่ความสัมพันธ์ที่อบอุ่นในครอบครัวและชุมชน ความนิยมในศิลปะ ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และความมั่นคงใจเป็นต้น จากแนวความคิดดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณาพร้อมกับสาระของทิศทางการพัฒนาเยาวชนตามที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2527 : 6-7) กล่าวไว้สรุปได้ว่า เยาวชนพึงพัฒนาเจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นและพึงมีความรักในเพื่อนมนุษย์ สรุปได้ว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิจใจนี้ได้แก่การมีความรักความเข้าใจระหว่างบุคคล การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ความรู้สึกชื่นชมในความงาม ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ความรู้สึก ความมั่นคงใจ และความรักความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง

3. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิสบิปัญญา

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิสบิปัญญาประกอบด้วยปัจจัยทางค่านการศึกษา และความคิด ซึ่งก่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางค่านิสบิปัญญาได้แก่ ความสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตัวเอง และชุมชน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและสิ่งแวดล้อม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การจินตนาการ และความใฝ่ใจในการศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เป็นต้น จากแนวความคิดนี้ เมื่อนำมาพิจารณาพร้อมกับสาระของทิศทางการพัฒนาเยาวชนทางค่านิสบิปัญญา (2527 : 7) ที่กล่าวไว้สรุปได้ว่าเยาวชนพึงมีการศึกษามากบังคับเป็นอย่างน้อย ได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติและสังคม มีทักษะในการวิพากษ์ วิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการบูรณาการความรู้เพื่อใช้ประโยชน์ได้ พึงมีทัศนคติว่าการพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะนี้จะต้องกระทำต่อเนื่องกันจนตลอดชีวิต จำเป็นจะต้องสร้างควมสนใจรอบตัวและรอบค่าน และใฝ่หาความรู้และทักษะเพิ่มเติมตลอดเวลา นอกจากนั้นเยาวชนพึงมีส่วนในการแสดงความคิดเห็น อุทิศความสามารถและการสร้างสรรค์ของตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมด้วย อาจสรุปได้ว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านิสบิปัญญาได้แก่ความใฝ่ใจในการศึกษาหาความรู้ ความมีวิจรรย์ญาณในการตัดสินใจ เข้าใจ และแก้ปัญหาได้ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ ตลอดจนการมีความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองและสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านคุณธรรม

ทั้งนี้กล่าวแล้วข้างต้นว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทางค่านคุณธรรมนั้น ได้แก่ปัจจัยทางค่านศาสนา ค่านิยม และจริยธรรม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติชอบ และถือว่าเป็นคุณธรรมที่บุคคลจำเป็นต้องมี เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งแนวความคิดนี้สอดคล้องกับกองทุนวัฒนธรรม กรมการศาสนา (2521 : 1) ที่กล่าวว่า "จำเป็นต้องเร่งปลูกฝังความดี 10 ประการลงในจิตใจเยาวชนและประชาชนให้มีคุณธรรมสูง เพื่อความรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบเรียบร้อยของประเทศไทย" พร้อมทั้งก็ได้เสนอ "ความดี" 10 ประการไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติด้วย

สำหรับหลักการปลูกฝังความดี 10 ประการหรืออีกนัยหนึ่งคือคุณธรรมที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตค่านหนึ่งนั้นประกอบด้วยความสำนึกในเรื่องชาติ เกียรติ วินัย และกล้าหาญ ความซื่อสัตย์สุจริตและทวิโอคตัมปะ ความกตัญญูกตเวที ความเข้มแข็ง ซยันหมั่นเพียร และความอดทน ความรู้จักรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ ความสุภาพอ่อนโยนและมารยาทอันดีงาม การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ความเป็นระเบียบในการงานและความคิด และความสามัคคี การรู้จักแพ้รู้จักชนะรู้จักขอลภัยและให้อภัยซึ่งกันและกัน

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาและคุณภาพชีวิตดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ อาจกล่าวได้ว่าการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีการวัดค่าหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตทางค่านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรมเพียงใจ ซึ่งผลที่ได้จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าหนังสือเรียนชุดนี้มีเนื้อหาส่งเสริมหรือสนับสนุนการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเพียงนั้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ปรากฏในหนังสือหรือเอกสารใด ๆ ยังไม่มีผู้ใดทำวิจัยไว้ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่ายังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักขณ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมาเป็นหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มีงานวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาดังนี้

ยุพิน ชีระชัยโชติภาส (2527) ได้ทำวิจัยเรื่อง " การวิเคราะห์คหิพจนจาดวรรคกั
ไทยสมัยรัชกาลที่ 2 เปรียบเทียบกับที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา "
มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวเคราะห์คหิพจนจาดวรรคกัไทย สมัยรัชกาลที่ 2 เปรียบเทียบกับที่ปรากฏ
ในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์คหิพจนขึ้นมา 1 ฉบับ
แล้วใช้เกณฑ์การวิเคราะห์นั้นวิเคราะห์คหิพจนจาดวรรคกัไทย สมัยรัชกาลที่ 2 จำนวน 10 เรื่อง
ผลการวิจัยพบว่า คหิพจนส่วนใหญ่ทั้งที่ปรากฏในวรรคกั สมัยรัชกาลที่ 2 และในหนังสือเรียนภาษาไทย
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับอิทธิพลจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยดัดใช้ความรู้ ความคิด
และประสบการณ์สอดแทรกคหิพจนที่มุ่งเน้นในคำสอนนั้น ๆ ไว้ในเนื้อเรื่อง ช่วยชี้แนวทางในการ
ปฏิบัติของมนุษย์เพื่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และให้รู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ทุกคนต้องประสบ
เช่น ต้องประสบเคราะห์กรรม ความรัก ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นต้น

พิศมร วัฒนพานิช (2528) ได้ทำวิจัยเรื่อง " การวิเคราะห์ค่านิยมที่มีอยู่ในหนังสือเรียน
ภาษาไทยวิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 "
มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ค่านิยมที่มีอยู่ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจิตรเล่ม 1 - 2
ทักษะพัฒนา เล่ม 1 - 2 และภาษาพิจารณา เล่ม 1 - 2 โดยการสร้างแบบวิเคราะห์ค่านิยมขึ้นเป็น
เครื่องมือการวิจัย นำมาวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือต่าง ๆ ดังกล่าว ผลการวิจัยปรากฏว่า หนังสือเรียน
ภาษาไทยวิชาบังคับในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทั้ง 6 เล่มนั้น มีค่านิยมต่าง ๆ สอดแทรกอยู่ทั้ง 4
ค่าน คือ ค่านการครองตน 21 รายการ ค่านสังคม 15 รายการ ค่านจริยธรรม ศาสนา และศีลธรรม
9 รายการ และค่านสิ่งแวดล้อมและความงาม 6 รายการ โดยมีเกือบครบทุกรายการ ยกเว้น 2
รายการที่ไม่ปรากฏอยู่ในหนังสือใด ๆ ได้แก่ ความภูมิใจในตนเอง และความมุ่งมั่นที่จะเสริมสร้าง
เสรีภาพ สมรรถภาพ และภราครภาพให้เกิดขึ้นในสังคม

ภัทรภรณ์ หนั้นชัย (2528) ได้ทำวิจัยเรื่อง " การวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในวรรคกั
ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยวิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย " มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์
ภาพพจน์ในวรรคกัที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย วิชาบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งเป็น
วรรคกัร้อยกรองจำนวน 6 เรื่อง คือ เรื่องอิเหนา ตอนทองทัฬหาวัดหมิ่งกุหนึ่งตีเมืองค่านคาหา
นิราศพระบาท มหาเวสสันดรชาดกกัถกัฏุมาร และกัถกัทมหาราช ภาพยนตร์เรื่องเจ้าฟ้าธรรมมาชิพร

และเสภา เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนแผนลู่แกโทะ ผู้วิจัยได้สร้างประเด็นในการวิเคราะห์ภาพพจน์ ขึ้น นำมาวิเคราะห์วรรณคดีร้อยกรองดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่าภาพพจน์ที่ใช้มากที่สุดใววรรณคดีที่นำ มาวิเคราะห์ทั้ง 6 เรื่อง คือการใช้คำที่มีรสความและที่ไพเราะที่สุด คือการกล่าวถึงความซึกแย้งคู่ขนานกัน และการกล่าวเย้ยกล่าวประชด

การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรม ก็มีผู้สนใจทำวิจัยขึ้น ไก่อ้นึกยา ปิ่นชาญชัยยุทธ (2529) ผู้ทำวิจัยเรื่อง " การวิเคราะห์คุณธรรมของตัว วเอกใววรรณคดีที่ปรากฏใหนังสือเรียน วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น " มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ คุณธรรมของตัวเอกใววรรณคดีที่ปรากฏจากหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียบเทียบคุณธรรมของตัวเอกกักล่าวกับที่ปรากฏใวรรณคดีฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้รวบรวมคุณธรรมที่สำคัญ 30 รายการ มาสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์ ใช้สำหรับวิเคราะห์คุณธรรมของตัวเอกใววรรณคดี 6 เรื่อง ผลการวิจัยมีดังนี้

คุณธรรมที่ปรากฏของพระร่วง ไก่อ่แก่ความประณีตและละเอียดถี่ถ้วน ส่วนคุณธรรมที่ปรากฏต่ำสุด ไก่อ่แก่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละและการยอมรับความเปลี่ยนแปลงสอคล้องกันทั้งที่ปรากฏใหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์

สำหรับพระอภัยมณี คุณธรรมที่ปรากฏสูงสูดใหนังสือเรียนไก่อ่แก่ความกตัญญูกตเวที ส่วนใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์ ไก่อ่แก่ความเมตตาการุณา คุณธรรมที่ปรากฏต่ำสูดใหนังสือเรียนพบ 4 รายการ เช่น ความเมตตาการุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ เป็นต้น ส่วนใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์พบ 5 รายการ เช่นการไม่โลภ การไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

คุณธรรมของขุนแผนที่ปรากฏสูงสูดใหนังสือเรียน ไก่อ่แก่ ความมีระเบียบวินัยและตรงต่อเวลา และความเป็นผู้มีวัฒนธรรม ส่วนใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์ ไก่อ่แก่ การเป็นผู้มีสัมมาคารวะ คุณธรรมที่ปรากฏต่ำสูดใหนังสือเรียน ไก่อ่แก่ความรับผิดชอบและความสามัคคี ส่วนใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์ ไก่อ่แก่ความไม่เห็นแก่ตัว

คุณธรรมที่ปรากฏสูงสูดของหนุมาณใหนังสือเรียน ไก่อ่แก่ ความกล้าหาญและเชื่อมั่นใตนเอง ส่วนใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์ ไก่อ่แก่ การเป็นผู้มีสัมมาคารวะ คุณธรรมที่ปรากฏต่ำสูดใหนังสือเรียนมี 4 รายการ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ และการมีสัจจะและความจริงใจ เป็นต้น ส่วนใววรรณคดีฉบับสมบูรณ์มี 3 รายการ ไก่อ่แก่ การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย

การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นและความออกนอกคกัณ

คุณธรรมของพระเจ้าราชาธิราชที่ปรากฏในหนังสือเรียนและในวรรณคดีฉบับสมบูรณ์มีความ สอดคล้องกัน คือ ความเป็นผู้มีวิชันธรรมเป็นคุณธรรมที่ปรากฏสูงสุด ส่วนคุณธรรมที่ปรากฏต่ำสุดได้แก่ การยอมรับความเปลี่ยนแปลง

ส่วนจุดมืคุณธรรมที่ปรากฏสูงสุดในหนังสือเรียนและในวรรณคดีฉบับสมบูรณ์ ได้แก่ ความเป็นผู้มีวิชันธรรม ส่วนคุณธรรมที่ปรากฏต่ำสุดในหนังสือเรียนได้แก่ การรู้จักความพอที่ ความ ประณีตและละเอียดถี่ถ้วน และความมีศรัทธาคือศาสนา ในวรรณคดีฉบับสมบูรณ์มี 9 รายการ เช่น การไม่ประทุษร้าย และความเมตตากรุณา เป็นต้น

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับคคิพจน์ ค่านิยม ภาพพจน์ และคุณธรรม ที่ปรากฏในหนังสือเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. งานวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์ เล่ม 1 ในระยะแรกใช้เป็นหนังสือเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.ศ.3) มาระยะหนึ่ง ซึ่งดวงรัตน์ คุณเจริญ(2522) ได้ทำวิจัยเรื่อง " การวิเคราะห์ หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษณ์เล่ม 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 " มีวัตถุประสงค์นอกจากเพื่อ วิเคราะห์หนังสือเรียนดังกล่าวแล้ว ยังต้องการสำรวจความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือ เล่มนี้ว่ามีปัญหาและอุปสรรคตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข หรือไม่ เพียงไร ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ การวิเคราะห์หนังสือที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ และสร้างแบบสอบถามไปยังครูผู้สอน ภาษาไทยในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 50 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่าครูพอใจหนังสือเรียนนี้น้อย แต่นักเรียนมีความพอใจมาก เนื้อหาบทเรียนช่วยพัฒนา ทักษะคคิของนักเรียนได้ความความมุ่งหมายที่ตั้งไว้สำหรับปัญหาที่ครูและนักเรียนประสบในการใช้หนังสือ คือ ค้านองค้ประกอบของบทเรียน การพิมพ์ และการจัดทำรูปเล่มของหนังสือเรียน

สุระ คามาพงษ์ (2527) ได้ทำวิจัยเรื่อง " การวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยชุด วรรณวิจักษณ์ เล่ม 2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 " ขึ้น โดยมืวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความคิดเห็น ของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทยชุดวรรณวิจักษณ์ เล่ม 2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ใน ค้านเนื้อหา ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอน ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามไปยังครูผู้สอน

ภาษาไทยวิชาบังคับในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 58 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 400 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในหนังสือเรียนเล่มนี้ในระดับปานกลาง ส่วนครูมีความพอใจค่อนข้างมาก ทั้งครูและนักเรียนเห็นว่ากิจกรรมด้านการอ่านของหนังสือเรียนเล่มนี้มีปริมาณเพียงพอ ส่วนกิจกรรมด้านการพูดการเขียน และการฟังมีน้อยเกินไป ในด้านประโยชน์ที่ได้รับทั้งครูและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ให้ข้อคิดและความรู้ที่มีประโยชน์ นักเรียนมีความพอใจขนาดและการพิมพ์ของหนังสือ แต่ก็มีปัญหาและอุปสรรคอยู่ที่ความยุ่งยากในการค้นหาศัพท์ ในศัพท์านุกรมท้ายเล่ม ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในขณะที่อ่านบทเรียน ทางคำปัญหาและอุปสรรคของครูนั้น ครูเห็นว่ากิจกรรมเสนอแนะไม่สนใจให้นักเรียนสนใจ เนื้อหาในหนังสือเรียนมีมากเกินไป ทำให้ไม่สามารถสอนได้ทัน และขาดหนังสือคู่มือการสอน

นอกจากงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษ์ณ์ทั้ง 3 เล่มแล้ว ยังมีงานวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับหนังสือเรียนชุดนั้นนอกเหนือจากที่ได้กล่าวแล้วอีก 2 เรื่อง เรื่องแรกเป็นงานวิจัยของ มัลลิกา พูลสวัสดิ์ (2527) ชื่อว่า " ความคิดเห็นของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีต่อการเรียนการสอนวรรณกรรมร้อยกรองในหนังสือเรียน ภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษ์ณ์ " มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีต่อการเรียนการสอนวรรณกรรมร้อยกรองในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามตามไปยังครูผู้สอนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 58 คน และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 200 คน ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมในห้องเรียนที่ครูผู้จัดในระดับมากได้แก่ การให้ทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียน การที่ครูสาธิตการอ่านทำนองเสนาะด้วยตนเองแล้วฝึกให้นักเรียนอ่านและการฝึกอ่านในใจ ส่วนกิจกรรมที่นักเรียนเห็นว่าจัดในระดับมากได้แก่ การให้ลอกคำประพันธ์ การที่ครูสาธิตการอ่านทำนองเสนาะด้วยตนเองและฝึกให้นักเรียนอ่าน การแบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อทำรายงานและรายงานหน้าชั้น กิจกรรมนอกห้องเรียนที่ครูและนักเรียน มีความเห็นสอดคล้องกันว่าใช้ในระบับมากได้แก่ การให้นักเรียนตอบคำถามปากเปล่า การอภิปรายแสดงความคิดเห็น และการให้ทำแบบฝึกหัดเป็นกรณีบ้าน

ส่วนงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งเป็นของระเบียบ เหลืองอ่อน (2528) ชื่อว่า " ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณวิจักษ์ณ์ เล่ม 2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 " มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงในค่านต่าง ๆ เกี่ยวกับหนังสือดังกล่าว ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามตามไปยังครูผู้สอนภาษาไทย

ที่ใช้หนังสือเรียนเล่มนี้จำนวน 32 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 430 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนมีความพอใจในหนังสือเรียนเล่มนี้มาก และความคิดเห็นของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงในค่านต่าง ๆ เกี่ยวกับหนังสือเรียนไม่แตกต่างกัน พร้อมกันนี้ครูและนักเรียนได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหนังสือเรียนในค่านต่าง ๆ ได้แก่ ค่านเนื้อหา ควรมีการจัดทำเนื้อเรื่องย่อสำหรับเรื่องที่คัดคอนมาจากวรรณคดีเรื่องยาว เนื้อหาไม่ควรมากเกินไป ควรมีเรื่องราวที่น่าสนใจในชีวิตประจำวันได้ และควรมีศัพท์อนุกรมไว้อย่างเพียงพอ ค่านการใช้ภาษา ควรใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและเป็นแบบอย่างในการใช้ภาษาที่ถูกต้องของนักเรียนได้ ค่านรูปเล่มและการจัดพิมพ์ ควรปรับปรุงรูปเล่มให้กะทัดรัดเพื่อสะดวกในการหยิบใช้ การเย็บเล่มควรแข็งแรงทนทาน ควรใช้กระดาษที่มีคุณภาพดี เพิ่มภาพประกอบ ควรออกแบบภาพปกที่สวยงาม และปรับราคาให้เหมาะสม

3. งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

งานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในประเทศไทยนั้นยังมีจำนวนน้อย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้านำมาเรียบเรียงไว้ดังนี้

โยชิอาคิ ทากาฮาชิ (Yoshiaki Takahashi 1979) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "คุณภาพชีวิตในประเทศไทย : การวิเคราะห์ทางค่านเศรษฐกิจ - สังคม" (Quality of Life in Thailand : A Socio-Economic Analysis) โดยเก็บข้อมูลจากจังหวัดต่าง ๆ 70 จังหวัด มาวิเคราะห์ตามปัจจัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 16 ปัจจัย ได้แก่ องค์ประกอบทั่วไป การบริการชุมชน ศาสนา เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม อุบัติเหตุทางการจราจร ภาวะเจริญพันธุ์ การใช้แรงงานเด็ก การอุตสาหกรรม การคมนาคม การศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาวะการตาย อาชญากรรม การเคลื่อนย้ายทางประชากร ผู้สูงอายุ และสุขภาพอนามัย และได้้นำปัจจัยเหล่านี้มาหาค่าบ่งชี้ว่าจังหวัดไหนมีค่าดัชนีสูงสุด-ค่าต่ำสุด ผลการวิจัยพบว่า จังหวัดตราดและจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตสูงสุด ส่วนจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตค่าต่ำสุดคือจังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดพิจิตร และพบว่าจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตสูง ๆ นั้น มักจะมีรายได้ประชากรสูง เป็นเมืองที่เจริญหรือเป็นเมืองตากอากาศ เป็นต้น ส่วนจังหวัดที่มีดัชนีคุณภาพชีวิตค่าต่ำมักจะเป็นจังหวัดที่มีสภาพแวดล้อมไม่ดี มีภาวะเจริญพันธุ์สูง และมีการศึกษาต่ำ

ศรีดวง จินกรณกิจศิลป์ (2526) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การรับรู้เรื่อง คุณภาพชีวิตของผู้อาศัยอยู่ในอาคารสงเคราะห์ของการเคหะแห่งชาติ เขตห้วยขวาง" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ การรับรู้เรื่องคุณภาพชีวิตของผู้อาศัยในอาคารสงเคราะห์ของการเคหะแห่งชาติ เขตห้วยขวาง บัณฑิตที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพชีวิต และสิ่งที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต และเปรียบเทียบการรับรู้ดังกล่าวตามตัวแปรเพศ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษาและขนาดของครอบครัว โดยการสร้างแบบสอบถามผู้อาศัยอยู่ในอาคารสงเคราะห์ดังกล่าวจำนวน 336 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่าผู้อาศัยอยู่ในอาคารสงเคราะห์ของการเคหะแห่งชาติ เขตห้วยขวาง รับรู้ว่ามีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพชีวิต ขึ้นอยู่กับการมีปัจจัย 4 ที่เหมาะสม การมีรายได้เพียงพอสำหรับใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น การมีรถโดยสารบริการให้ความสะดวกในการเดินทาง การมีความมั่นคงและก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การเป็นผู้บ่าเพื่อคุณความดีจนได้รับยกย่องชมเชยโดยทั่วไป การมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา การจบการศึกษาภาคบังคับเป็นอย่างน้อย การอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การมีอากาศบริสุทธิ์ ปราศจากควันพิษ การมีศาสนาประจำชาติ และการภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติ ส่วนการรับรู้ในเรื่องสิ่งที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตนั้น พบว่าได้แก่ ความไม่ปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายและภาวะค่าครองชีพสูงผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตเป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่การศึกษาศึกษาเสียดสีให้โทษ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การว่างงาน และการไร้ที่อยู่อาศัย สำหรับการเปรียบเทียบการรับรู้เรื่องคุณภาพชีวิตตามตัวแปรตามที่กำหนดพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นาถฤดี ผลโลก (2527) ได้ทำวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายใน เขตกรุงเทพมหานคร" มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ปกครอง จำแนกตามกลุ่มฐานะเศรษฐกิจในเรื่อง ความหมายของคำว่า "คุณภาพชีวิต" ความต้องการ ความคาดหวัง และบทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามไปยังผู้ปกครองจำนวน 432 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความเห็น ว่า "คุณภาพชีวิต" หมายถึง สภาวะความเป็นอยู่ของบุคคลที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม และคุณธรรม สำหรับเรื่องความต้องการและความคาดหวังเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ผู้ปกครองที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำต้องการที่ให้นักเรียนศึกษาต่อเท่าที่จะสามารถ โดยไม่จำเป็นต้องจบปริญญาตรี ผู้ปกครองที่มี

ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจระดับกลางและระดับสูง ต้องการให้นักเรียนมีการศึกษาถึงระดับปริญญาตรีเป็นอย่างน้อย ในด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ผู้ปกครองที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำและระดับกลางต้องการให้จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานทั้ง 5 ด้านดังกล่าวแล้ว นอกนั้นต้องการให้จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานด้านสังคมในส่วนที่เห็นว่าสำคัญพร้อมกับจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการใน 4 ด้านที่เหลือ ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้น ผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรมีบทบาทตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 5 ด้านและเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ปกครองทั้ง 3 กลุ่มเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว พบว่า มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ละเอียก กิตติยานันท์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " สภาพความเป็นอยู่และความต้องการที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเล " มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชาวเล ความจำเป็นพื้นฐานและคุณภาพชีวิต ตลอดจนศึกษาความต้องการในเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านชาวเลบริเวณหาดราไวย์ ภูเก็ต เป็นเวลา 5 เดือนเพื่อสังเกตสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ผลการวิจัยสรุปว่า สภาพความเป็นอยู่ของชาวเลจำนวน 439 คน สร้างบ้านเรือนอยู่อย่างง่าย ๆ มีนิสัยที่เด่นชัดคือความซื่อสัตย์และการไม่ชอบสมาคมกับคนแปลกหน้า มีอาชีพจับปลาทะเลมาขาย สภาพเศรษฐกิจยังยากจน ส่วนใหญ่จะสมรสแล้ว เพราะสมรสตั้งแต่อายุยังน้อยประมาณ 14-16 ปี แต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกประมาณ 4-6 คน นิยมให้ภรรยาเป็นใหญ่ในครอบครัว มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ และคำสอนของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง ส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ ไม่มีส่วนร่วมในการปกครองของบ้านเมือง ส่วนใหญ่มีสภาพความความเป็นอยู่ที่ไม่เข้าเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานในปี 2529 แต่ชาวเลก็เห็นด้วยกับเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องชี้วัดระดับคุณภาพชีวิตดังกล่าว ความต้องการเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตพบว่าชาวเลต้องการความรู้ในการอ่านออกเขียนได้มากที่สุด ชาวเลส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาที่เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือความยากจน การไม่รู้หนังสือ การไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และการไม่มีส่วนใช้ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต คือปัญหาการไม่รู้หนังสือและการขาดผู้มาช่วยสอนหรือแนะนำให้

งานวิจัยต่างประเทศ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต นำมาเรียบเรียงไว้ดังนี้

อี เอ วิลเคนติง และ เดวิด แมค แกรนาแฮน (E. A. Wilkenting and David Mc Granahan 1978) ได้ศึกษาความอยู่ดีทางจิตใจ (Subjective Well-Being) ในเมืองวิสคอนซินตอนเหนือ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 1423 คนที่อยู่ในชนบทยากจน มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทางเศรษฐกิจสังคม (Socioeconomic Status) สถานะทางครอบครัว การมีส่วนร่วมในสังคม และความแตกแยกทางสถานภาพและบทบาทของบุคคล (Personal disruption of statuses and roles) กับความเข้าใจในชีวิต (Life satisfaction) ผลการศึกษาพบว่า รายได้ การศึกษา สถานภาพทางอาชีพมีความสัมพันธ์กับความพอใจในชีวิตน้อยมาก ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในสังคมนั้นมีความสัมพันธ์กับความพอใจในชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านความแตกแยกในชีวิตแต่งงาน การงาน ความเป็นอยู่ทางกายภาพและที่อยู่อาศัย มีผลต่อความพอใจในชีวิตสูงมาก และเมื่อวิเคราะห์เฉพาะตัวแปรด้านเพศและอายุ พบว่าการมีความสัมพันธ์กับเพื่อน (Contacts with friends) ญาติพี่น้อง และผู้ทำงานทางศาสนา (Church attendances) มีผลต่อความพอใจในกลุ่มเยาวชนในระดับมาก ส่วนการทำงานในวัยทำงาน และการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน มีผลต่อความพอใจในกลุ่มผู้สูงอายุในระดับมาก และเมื่อวิเคราะห์เฉพาะตัวแปรด้านการศึกษา โดยควบคุมตัวแปรด้านอื่น ๆ ทั้งหมด พบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตทางลบ

มอร์ริส เดวิด มอร์ริส (Morris David Morris 1979) ได้ทำวิจัยเพื่อหาดัชนีเครื่องชี้คุณภาพชีวิตที่นอกเหนือไปจากการใช้รายได้ประชาชาติ (GNP) โดยผู้วิจัยได้สร้างดัชนีใหม่ 3 ตัว คือ ดัชนีทางค่านักอ่านรู้หนังสือ (Literacy rate) อัตราการตายของทารก (Infant mortality rate) และอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth) และได้เปรียบเทียบดัชนีใหม่ทั้ง 3 ตัวนี้กับรายได้ประชาชาติระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศกึ่งพัฒนา ผลการวิจัยพบว่าบางประเทศมีรายได้ประชาชาติสูง เช่น ประเทศซาอุดีอาระเบีย กลับมีดัชนีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น (3 ตัว) ต่ำ เขาจึงแนะนำให้เปลี่ยนมาใช้ดัชนี PQLI (Physical Quality of Life Index) ที่เขาสร้างขึ้นแทน GNP หรือใช้ทั้ง PQLI ควบคู่ไปกับ GNP ก็ได้

วิลาวรรณ จริณันท์ (Wilawan Charunyananda 1980) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติต่อประชากรศึกษา ความเชื่อเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต และความสำนึกในอาชีพ เพื่อจะศึกษาว่าตัวแปรทั้ง 3 ตัวมีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามถามครูผู้สอนวิชาคหกรรมศาสตร์ ในวิทยาลัยครู 7 แห่งในกรุงเทพฯ จำนวน 72 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต เจตคติต่อประชากรศึกษา และความสำนึกในอาชีพ มีความสัมพันธ์กันในทางบวก 2) เมื่อนำคะแนนแบบสอบถามมาหาความสัมพันธ์กับประสบการณ์ในการเข้าสัมมนา เรื่องประชากรศึกษาและการวางแผนครอบครัว ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์กันในทางลบ และ 3) เมื่อนำตัวแปรทางค่านิยมของครอบครัว ปีที่ทำการสอน อายุ และวิชาเฉพาะที่สอนมาเปรียบเทียบกับความเชื่อเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นาทาลี ออสทรูท , คอห์ ชิน และ เวย์น ซินเคอร์ (Nathalie Ostroot, Doh Shin, and Wayne Synder 1982) ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของประชากรที่มีวัฒนธรรมต่างกัน คือศึกษากลุ่มตัวอย่างประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองสปริงฟิลด์ (Springfield) รัฐอิลลินอยส์ประเทศสหรัฐอเมริกา กับกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเมืองเอ็กซ์-เอน (Aix-en) ในประเทศฝรั่งเศสซึ่งเมืองทั้งสองเมืองนี้มีขนาดของเมือง จำนวนประชากร และค่านิยม ๗ คล้ายคลึงกันมาก ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ชาวเมืองสปริงฟิลด์ 236 คน และชาวเมืองเอ็กซ์-เอนจำนวน 264 คนเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวด้าน อายุ เพศ เชื้อชาติ รายได้ ระดับการศึกษา และอื่น ๆ ช่วงหลังของแบบสัมภาษณ์เป็นคำถามเกี่ยวกับความพอใจในองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตคือ องค์ประกอบด้านที่อยู่อาศัย การศึกษา รายได้ เพื่อนบ้าน กิจกรรมในยามว่าง มาตรฐานความเป็นอยู่ และการมีงานทำ ผลการวิจัยพบว่า ชาวเมืองสปริงฟิลด์มีค่าตอบที่แสดงว่ามีความพอใจในชีวิตในด้านต่าง ๆ สูงกว่าชาวเมืองเอ็กซ์-เอน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตดังที่ได้กล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้เรื่ององค์ประกอบของคุณภาพชีวิตและการวัดระดับของคุณภาพชีวิตในสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาทางค่านิยมให้มีขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีกในอนาคต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย